

A magyar közoktatásügy önállóságának II. József vetett véget. A magyar tanügyi kérdéseket alárendelte a bécsi udvari tanulmányi bizottságnak, amely most már Gottfried von Swietennek, S. Gerhard fiának elnöklete alatt működött. Ennek volt alárendelve a helytartó tanács kebelében működő pozsonyi, később budai tanulmányi bizottság is. Ez a bizottság minden javaslatát kénytelen volt a bécsi udvari tanulmányi bizottságnak bemutatni, ahol a helytartó tanács csak egy taggal volt képviselve. Minden alkotmányellenes intézkedés, melyet József császár a tanügy terén elrendelt, itt született meg és sokszor a magyar hatóságok ellenzése dacára is végrehajtatott. Azonban József egy évtizedes erőfeszítései sem voltak elegendők, hogy Magyarország tanügyi fejlődését a kívánt abszolutisztikus irányba tereljék. A bécsi udvari tanulmányi bizottságot II. Lipót 1791-ben feloszlatta. Egyéb-ként is minden alkotmányellenes intézkedését maga II. József halálos ágyán visszavonta.

II. Lipót az országgyűlést összehívta és akkor a magyar közoktatásügy rendezésére egy külön bizottságot alakítottak (*Deputatio regnicolaris litteraria*). Élére Ürményi József került s a bizottság két és fél év alatt elkészült javaslatával. Ebből azonban nem lett törvény s a második Ratio is, miként az első, csak 1806-ban, s akkor is csupán királyi rendelettel lépett életbe.

Mind a két Ratio Educationisról kiváló monografiák tájékoztatják a magyar pedagógusokat, amilyenek *Molnár Aladár*: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században; *Fináczy Ernő*: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában című két kötetes műve, valamint *Kornis Gyula*: A magyar művelődés eszményei c. ugyancsak két kötetes munkája. Bár ezek a munkák a maguk nemében páratlan szorgalommal és lelkiismeretességgel tárják eléink közoktatásügyünk két nagy korszakát, mindazonáltal maradtak még el nem döntött kérdések, amelyek megfejtőikre várnak. A jelen esetben pedig különös érdeméül tudjuk be szerzőnek, hogy értekezésével a külföldi történétírók figyelmét is ráirányította a gróf Klebelsberg Kúnó által Bécsben alapított magyar történeti kutatások intézetére. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az értekezés nyelvében vannak hungarizmusok is, amelyeket idegen nyelvű kiadványban kerülni kellene.

Friml Aladár.

Erich Klinge: Die Erziehung zur Tat zu Mut und Tapferkeit. 1939, 199 lap.

Ez a könyv is az idők jele, követelménye. Akadnak ugyan, akik hivatkozással a mind félelmetesebb harci gépekre, a bátorság alkonyát jósolják, ám a nap-nap után fel- és elmerülő események erre alaposan rácafolnak. Minél nagyobb a veszély, a kockázat, annál fokozottabb bátorságra van szükség. *Die Welt gehört dem Mutigen*: ezt a jelszót vallja a bátorság e monografiájának szerzője is, aki a súlyos és időszerű kérdést a III. Birodalom szellemében, elengedhetetlen követelményeinek és teljesítményeinek szüntelen hangoztatásával tárgyalja. »Ez a könyv felszólítja a német nevelőket, hogy tetterősen mozdítsák elő azt a feladatot, amelynek népünk és államunk fenntartása és megszilárdítása érdekében legnagyobb jelentősége van: a cselekvő, a tetterre kész emberek igazi nevelésére (8). Németországnak olyan emberre van szük-

sége, aki egyben úr és szolga, mert csak az igazi vezető képes egyúttal követő (*Gefolgsmann*) lenni. Ezért kell a nevelésnek az egész német ember életerejét gondjaiba fogadni» (193). Ezzel az elgondolással, célkitűzéssel eszmileg szervesen összefügg »Az egyén a közért« manapság untig hangoztatott követelése; ez viszont egyértelmű a »Szabadság és kötelesség« súlyos problémájával, amely szerzőnk szerint a nemzeti szociálista világnézet alapjain oldható meg legjobban. A gyakorlatban ez a fegyelmezettségben bontakozik ki, amely más és jóval több a fegyelemnél. (Ennek bővebb kifejtését l. A fegyelem mint az erkölcsileg cselekvő embernek alapja, 189—94. l.).

Szerzőnk a korunkat az egész vonalon jellemző kraló *aktivitás* fogalmából indul ki: ebben összpontosulnak mindazok az erények, amelyek a nép és a katonaság életerejét felfokozzák. Ma minden vonalon egy csodálatos és öröndetes cselekvési készség bontakozik ki, amelyet minden áron fenn kell tartani. Jogosultsága csak népi-erkölcsi alapon, azaz politikai értelemben van. Ez az aktivitás nem érheti be a pusztán cselekvő emberrel: tette kész egyénekre, ilyenek nevelésére van szükség. *Den Tatmenschen wollen und müssen wir haben* (8). Ezzel első lépés és feltétel gyanánt összefügg a sok tényezőtől és gyakorlattól függő »elhatározóképessegre való nevelés« (felelősségérzet, értékek és ellenkezők megkülönböztetése, támogató tényezők). Ezen az úton jutnak el a főfogalomhoz, a bátorsághoz, amelyet a szerző minden kiágazásában, a rokon fogalmaknak kimerítő sorában, gyakorlati esetekkel ügyesen megvilágítva széles lélektani alapon behatóan tárgyal: a bátorságnak keresett, ösztönös, egyénileg értékelt, kényszerű, életvédelmi, erkölcsi megnyilatkozásai; vitézség, merészség, vakmerőség, elbizakodottság. Mindezeknek tárgyalása a gazdag szakirodalomnak (195—97. l.) beható felhasználásával történik. Itt egy elhúnyt magyar filozófus munkájával is találkozunk: a szerző az 50—51 lapon részletesen és elismeréssel foglalkozik *Palágyi* Menyhértnek »Wahrnehmungsleben« c. műve alapján (Leipzig 1925) a virtuális mozgásokról lefektetett elméletével.

Tárgyunkkal kapcsolatban szerzőnk, igen helyesen, behatóan méltatja a *testgyakorlatokat* is. Ebben sem fogadhatjuk el teljesen felfogását, hiszen maga is ellenmondásokba ütközik. Ime: Helyes az, hogy a testgyakorlás nem öncél, hanem csak eszköz a cselekvés kifejtésére (l. *Das Handeln in der Leibeserziehung* c. fejezetet, 66—116. l.), hogy pusztán »gyakorlatok«-kal nem lehet nevelni, hogy a legtöbb sport és csúcsteljesítmény távol esik az életvalóságtól és nem jelent némesebb értelemben vett cselekvést. (7), hogy a bátorságra való nevelést a maga egészében nem remélhetjük a tornától mindaddig, amíg a gyakorlatokban nem érvényesül a lélektani belátás. (180). Itt a szerző már óvatosabban, némi fenntartással fejezi ki magát és méltán, mert aki ismeri és önmaga is gyakorolta a német tornát, kénytelen elismerni, hogy szinte minden szeren nagy szerep jut a bátorságnak. A sportok közül pedig ide tartozik a gátfutás, lovaglás, vívás, míg a céllovást bátorság híján legnagyobb fontosság illeti meg nemzetvédelmi szempontból. Ime egy semleges tér a bátorság és gyávaság között: középen a megfontolás, amely még nem gyávaság.

Saját érdeklődésünk első sorban két elvi főkérdésre, tényezőre irányul, amelyekre nézve nem kapunk egyenes, világos választ. Elsikkadtak a pszichológia és filozófia útvesztőjében. Általában lehet-e bátorságra nevelni, mik ennek útjai, módjai, esetleg akadályai? Külön fejezet (178. l. f.) megállapítja, hogy ez nehezebb, mint általában gondolnók, hogy a tarka egyéni visszahatás miatt nem lehet egységes, hogy a bátortalanlás forrása rendszerint valamely előző sikertelenség okozta önbizalom hiánya. Összefoglalva: »Nem hallgathatjuk el, hogy a hősi (*heldisch*) emberré való nevelés csak csekély sikerrel járhat; hősök születnek és nem nevelődnek« (188), más szóval a nevelés hatókörének korlátozottsága itt is érvényesül. Erről eszünkbe jut a gyakorlatnak egy súlyosan érdekes antinómiája. A kis gyermek bátor, sőt vakmerő, mert (mindaddig, míg) nem ismeri a veszélyt. Ha erre figyelmeztetjük, óvatos, sőt bátortalan és gyáva lesz. Ezt tessék a szülőknek, a nevelőknek áthidalni.

Másik ellenvetésünk arra vonatkozik, hogy a szerző távolról sem méltatja kellőképpen az erkölcsi (szellemi) bátorságot, amely szerintünk nemzeti, emberi és kulturális szempontból nem kevésbé fontos a fizikai bátorságnál. *Die sittlichen Muthandlungen* és *Die sittlichen Werthatlungen* címmel egy, illetőleg másfél lapon foglalkozik ezekkel az »erkölcsi kötelességtendenciákkal«: »Az igazságosság és igazság eszméje, erkölcsi tisztesség és mindennekeelőtt a becsület ép oly erős rugói lehetnek a bátor cselekvéseknek, mint a szilárd meggyőződés és a hit, amiről főleg a vértanúk tesznek ékesszóló tanúságot (173). A kötelességteljesítés magasztos eszméjének a nemzetben és fajban, a népszeretben és hazaszeretben kell gyökeredznie« (187). Nagy férfiak példáit kell az ifjúság elé állítani.

Végül legyen szabad személyes kérdésben megemlíteni, hogy e sorok írójának *Die Erziehung zum Mut* c. nyomtatásban is megjelent tanulmánya az 1912-ben Hágában megtartott II. nemzetközi morálpedagógiai kongresszus napirendjén szerepelt.

— m —

Charles Rivet: Fais ta vie. Paris, 1938, 273 lap.

»*Alakítsd, munkáld ki életedet*« a címe ennek a könyvnek, de kellő fenntartással ez is lehetne: *Az életbölcse ség vezérfonala*. Ez az irodalmi műfaj a közszellem visszhangjaként és a viszontagságok visszahatásaként újabban nagyon elszaporodott. Az emberek mohón és reménykedve kapkodnak utána, majd fásulva és szárnyszegetten teszik le. Ugyan ki tudna ellenállni ilyen tetszetős, biztató, csalogató címeknek a fejezetek élén: Az emberképzés művészete (25). Megismertetés az élettel (29), Az élet célja (59), Hogyan lehetünk erősek (67) és önmagunké (121), Az élet értelme, tudománya (125), A boldog élet (237) stb.

Nézzük mindennek előtt, hogy maga a szerző — aki a 14. lapon elárulja, hogy pedagógus — *éducateur* — mint vélekedik könyvéről, céljáról, sikeréről: Ebben a munkában különböző, alakban ismételiük egy észszerű élet alapvető elveit (77). Ez a könyv nem lép fel azzal az ígérennyel, hogy az olvasót valami újra tanítsa, ellenőrzött igazságokon épül fel, olyan igazságokon, amelyek nem tegnapiakról valók, de azért szüntelen ismételni kell,